

КРИТЕРІЇ ТА ОЗНАКИ МАЛОЗНАЧНОСТІ ДІЯННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Автор порушує питання про малозначні, з точки зору суспільної безпеки, злочини, про наслідки визнання злочинів малозначними. Сформульовано відповідні рекомендації до проекту Кримінального кодексу.

На сучасному етапі соціально-економічних перетворень наша держава проходить складні етапи відновлення усієї системи суспільних відносин: економічних, політичних, культурних, правових та інших. Суперечливість ставить кожну людину в складні умови адаптації до соціального життя. Спостерігаємо зміну ціннісних орієнтацій, стресові ситуації, відставання, знецінення норм моралі, культурних критеріїв, рівня розвитку культури й правосвідомості. У рішенні складних питань, пов'язаних зі змінами суспільно-економічного життя, держава спирається на правове і, зокрема, кримінально-правове забезпечення, оскільки будь-які радикальні зміни неможливі в умовах беззаконня, громадського хаосу [1]. Набуває актуальності наука кримінального права, інститути і, зокрема, вчення про злочин. Передусім, воно окреслює коло кримінально-карних діянь, дає злочині чітку соціально-політичну характеристику, показує його соціальну спрямованість та суспільну небезпеку, розкриває зміст тих соціальних благ, які виступають об'єктом злочинів, служить критерієм, відмежовує злочин від інших правопорушень [2]. Важко переоцінити практичне значення поняття злочину. Правозастосовниками воно може забезпечити ефективність його реалізації, з одного боку, і бути гарантом охорони прав громадян — з іншого. Абсолютна більшість кримінальних справ, припинених за відсутністю складу злочину, свідчить, що порушення кримінальної справи, притягнення особи до кримінальної відповідальності за такою справою є результатом недостатнього уявлення слідчого, прокурора про межі між злочинним і не злочинним [3].

Ч. 1 СТ. 7 КК України визначає, що злочином є суспільне небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), яке посягає на суспільний лад України,

його політичну та економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а також інше суспільне небезпечне діяння, що посягає на правопорядок, і яке передбачене за кримінальним законом. Разом із тим, ч. 2 СТ. 7 КК України визначає, що будь-яке діяння, передбачене як кара не за кримінальним законом, але яке в силу малозначності не містить великої суспільної небезпеки, не є злочином [4]. Але для застосування ч. 2 СТ. 7 КК України необхідна сума конкретних умов:

а) вчинене діяння має формально містити ознаки будь-якого складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК;

б) діяння повинно бути малозначним;

в) сама по собі малозначність діяння повинна свідчити про те, що воно не передбачає великої суспільної небезпеки (остання є загальною та обов'язковою умовою будь-якого злочину).

Отже, кримінально-правова заборона ще не означає механічного застосування відповідальності за вину особи. Юридичним змістом відповідальності є зобов'язання нести покарання за здійснений злочин. Засадою ж до такої відповідальності є склад злочину в діях суб'єкта. Коли є склад злочину, то це свідчить про те, що конкретну особу можна притягти до кримінальної відповідальності. Однак залишається не вирішеним питання лише про те, чи треба притягувати [5]. Таке питання виникає у ряді випадків, коли дії злочинця незначні і не спричинили будь-яких істотних за своєю суспільною небезпекою наслідків.

Зрозуміло, що соціальна обґрунтованість кримінально-правової заборони визначається головним чином соціальною цінністю суспільних відносин, економічними факторами та ефективністю правової регламентації. Вибираючи

об'єкти кримінально-правової охорони, встановлюючи правові заборони, законодавець враховує, передусім, соціальну зумовленість правового припису, цінність певних юридичних відносин, їхню роль та значення для всієї системи суспільних відносин. Особливу цінність, зрозуміло, мають основні блага особи (життя, здоров'я, гідність тощо). Ці відносини такі важливі і ступінь суспільної небезпеки замаху на них така значна, що до них не застосовується положення ч. 2 СТ. 7 КК [6]. Але закон не може передбачати свавілля, тобто, при вчиненні особою протиправного діяння необхідний докладний аналіз усіх обставин скоєного і це важливо саме при визначенні питання, є діяння злочином чи ні. Відмежування злочину від незлочину — дуже відповідальне завдання, бо від його правильного чи не правильного рішення залежить доля людини, її свобода, права та законні інтереси, а також стан, рівень законності в суспільстві [7].

Малозначне діяння не є злочином при наявності таких умов: воно має формально підпадати під ознаки статті Особливої частини КК України та містити мінімальну суспільну небезпеку, як правило, внаслідок малозначного заподіяння шкоди. Але питання про визнання діяння малозначним є набагато глибшим через те, що й злочин, і малозначне діяння мають спільні ознаки, за якими і робиться висновок про віднесення діяння до злочину чи ні. Поняття злочину визначає єдність матеріальних та формальних ознак. Визначаючи в Особливій частині КК України конкретні види злочинів, закон ґрунтується на суспільній небезпеці цих діянь. Таким чином, наявність матеріальних ознак злочину — це загальне правило.

У деяких випадках можлива наявність формальних ознак і відсутність матеріальних ознак. При наявності такої колізії діяння не може бути визнане злочинним [8]. Тому важливим є питання про визначення конкретних ознак малозначного діяння.

Ознаки малозначності діяння — це кількісні та якісні характеристики об'єктивних і суб'єктивних ознак конкретного складу злочину, які позбавляють діяння суспільної небезпеки або знижують його до мінімуму, який має значення для незлочинного правопорушення (мала матеріальна шкода, незначний прояв об'єктивної сторони, невизначені мета, мотив, незначна вина правопорушника тощо) [9]. У фаховій літературі існує думка про те, що для вирішення питання про те, чи є діяння злочином чи малозначним діянням, можуть мати значення особливості суб'єкта діяння [10]. Є й цілком протилежні міркування відносно того, що особливості суб'єкта не мають принципового значення, бо правосуд-

дя існує на засадах рівності громадян перед законом та судом. Яка можлива лише у тому випадку, коли головним в оцінці діяльності особи буде діяння суб'єкта, а не сам правопорушник як особа з її позитивними та негативними рисами [11].

Діяння може бути малозначним:

а) за властивостями об'єкта, на який спрямовано замах;

б) за характером дії чи бездіяльності [12].

Головна ознака злочину — його суспільна небезпека, заподіяння ним тяжкої, у багатьох випадках непоправної шкоди або утворення загрози заподіяння такої шкоди. Наявність цих ознак виключає питання про малозначність об'єкта посягання (говорячи про об'єкт, маємо на увазі об'єкт посягання, а не об'єкт, якому реально завдано шкоди посяганням). Якщо діяння було спрямоване на заподіяння значної або невизначеної за обсягом шкоди, але реально заподіяно шкоду незначну, теж не можна говорити про малозначність діяння. Тобто про малозначність може йти мова лише тоді, коли і за умислом суб'єкта посягання було направлено на незначний об'єкт і потенційна шкода могла бути мізерною [13]. Немає злочину без заподіяння шкоди, тобто не є злочином дія чи бездіяльність, яка є нешкідливою, не заподіює великої шкоди і не створює погрози заподіяння шкоди. В даному випадку малозначне діяння треба відрізнити від малозначного злочину. Малозначний злочин — це діяння суспільно небезпечне, протиправне, винне і карне, але відрізняється від інших категорій злочинів тільки меншим ступенем суспільної небезпеки. Особа, яка вчинила малозначний злочин, може бути звільнена від кримінальної відповідальності та покарання, але не в силу відсутності складу злочину, а з інших причин. Особа ж, яка вчинила малозначне діяння, ні за яких умов не може бути звільнена від відповідальності, бо в її діях немає ознак складу злочину у зв'язку з відсутністю суспільної небезпеки [14].

Малозначні діяння тільки тоді не є злочинними, коли їхня малозначність є як об'єктивною (за фактично заподіяною шкодою), так і суб'єктивною, тобто за змістом вини, коли особа мала намір заподіяти мізерну шкоду. У випадку ж розходження між наміром особи і фактично досягнутим нею результатом, відповідальність має відбивати дійсне спрямування і вини [15].

Про малозначність може свідчити і характер дії чи бездіяльності суб'єкта.

Діюче кримінальне законодавство за змістом диспозиції не визначає конкретних ознак малозначності діяння. Ця обставина, зрозуміло, відіграє велике значення на практиці, при вирішенні питання про те, чи є протиправне діяння зло-

чином, чи ні та чи є підстави притягнення винуватого до кримінальної відповідальності. Але вже в останній редакції проекту Кримінального кодексу України ми бачимо, що законодавець вносить зміни до редакції статті, яка визначає поняття злочину й поняття малозначного діяння. У ч. 2 СТ. 11 мова йде про те, що не є злочинним дія чи бездіяльність, яка хоч і передбачена цим кодексом, але через малозначність не становила суспільної небезпеки. В даній редакції, ми бачимо, що законодавець вже уточнює, що малозначне діяння є дія чи бездіяльність, яка не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди. Питання, на нашу думку, залишається відкритим, бо, зрозуміло, що ця стаття проекту не може повною мірою визначити ознаки малозначності за об'єктивними та суб'єктивними критеріями.

Повертаючись знову до діючого законодавства, можна зробити висновок, що під дію ч. 2

СТ. 7 КК підпадають діяння, які певною мірою є суспільне небезпечними, але не настільки, щоб тягти кримінальну відповідальність. Справи цієї категорії складають основну масу справ, які припиняються, або за якими відмовляється в порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу злочину.

Практично, ч. 2 СТ. 7 КК застосовується лише слідчими органами, і це цілком зрозуміло, бо за відсутністю підстав для порушення кримінальної справи орган, який наділений правом порушення кримінальної справи, зобов'язаний постановою відмовити у порушенні кримінальної справи.

У цілому ж встановлення малозначності діяння залежить від творчого підходу до оцінки кожного конкретного випадку, вивчення судово-слідчої практики, визначення всіх умов скоєного діяння, аналізу ознак конкретного діяння.

1. П. А. Воробей, М. Й. Коржанський, В. М. Шупаковський. Завдання і дія кримінального закону.— К.: Генеза, 1997.—С. 3.

2. М. Й. Коржанський. Нариси уголовного права.— К.: Генеза, 1999.—С. 52.

3. Там само.— С. 52.

4. Кримінальний кодекс України.— К.: "А. С. К.", 5-те видання, 1999.—С. 7.

5. М. И. Ковалев. Понятие преступления в советском уголовном праве.— Свердловск: Изд-во Уральского университета.— С. 135.

6. М. И. Коржанський. Нариси уголовного права.— К.: Генеза, 1999.—С. 55.

7. Там само.— С. 54.

8. Н. Д. Дурманов. Понятие преступления.— М.: АН СССР, 1948.—С. 260.

9. Н. М. Якименко. Малозначительность деяния в советском уголовном праве. Автореферат диссертации на соискание ученой степени КЮН.— М., 1982.

10. Н. Д. Дурманов. Понятие преступления.— М.: АН СССР, 1948.—С. 265.

11. М. И. Ковалев. Понятие преступления в советском уголовном праве.— Свердловск.: Изд-во Уральского университета, 1987.—С. 136.

12. Н. Д. Дурманов. Понятие преступления.— М.: АН СССР, 1948.—С. 266.

13. Ю. И. Ляпунов. Советское уголовное право. Часть Общая. Понятие преступления по советскому уголовному праву.— М.: 1968.—С. 52.

14. Там само.— С. 52.

15. Советское уголовное право. Общая часть / Под ред. Г. А. Кригера, Б. А. Куринова, Ю. М. Ткачевского.— М.: 1981.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України.
2. Кримінальний кодекс України.
3. Дурманов Н. Д. Понятие преступления.— М., АН СССР, 1948.
4. Воробей П. А., Коржанський М. И., Шупаковський В. М. Завдання та дія кримінального закону.— К.: Генеза, 1997.
5. Коржанський М. Й. Нариси уголовного права.— К.: Генеза, 1999.
6. Курс советского уголовного права. Т. 2: Преступление.../ А. А. Пионтковский.— М., 1970.
7. Ляпунов Ю. И. Советское уголовное право. Часть Общая. Понятие преступления по советскому уголовному праву.— М., 1961.

8. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права: Общая часть. Учение о преступлении.— М., 1961.
9. Советское уголовное право: часть Особенная. Выпуск 9: Обстоятельства, исключающие общественную опасность и противоправность деяния.— М., 1961.
10. Советское уголовное право. Общая часть / под ред. А. А. Кригера, Б. А. Куринова, Ю. М. Ткачевского.— М.,— 1981.
11. Якименко Н. М. Малозначительность деяния в советском уголовном праве. Автореферат.— М.,— 1982.

Kozenko T. Ye.

**CRITERIA AND SIGNS OF UNIMPORTANCE
OF ACTION ACCORDING TO THE UKRAINIAN
CRIMINAL LAW**

In the article the author raises a question connected with crimes, which are insignificant as to the social danger, legal consequences of considering crimes insignificant. Also the author makes relevant recommendations for Criminal Code draft.